

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1996 metai

VILNIUS **pradai** 1997

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1996

VILNIUS 1996

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1996

VILNIUS 1997

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-74-0

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

VANDA KAŠAUSKIENĖ

**1944—1946 METŲ DOKUMENTAI APIE LIETUVOS MOKYTOJŲ
IR MOKSLEIVIŲ ANTISOVIETINĘ ELGSENĄ**

Lietuvos mokytojai, patyrę represijas ir trėmimus per pirmąją sovietų okupaciją, nenuleidę rankų nacių okupacijos metais, pasibaigus Antrajam pasauliniam karui tikėjosi krašto nepriklausomybės. Tačiau nuo pat pirmųjų antrosios sovietų okupacijos dienų prasidėjęs krašto sovietizavimas nutolino Lietuvos nepriklausomybę. Mokykla, esant tokioms aplinkybėms, turėjo tapti totalitarinio režimo, vadinamo socializmo kūrimu, įrankiu. Moksleivių mokymas ir auklėjimas imtas versti aukštyne kojomis. Prasidėjo nepriklausomybės metais puoselėtų vertybių perkainojimas. Nuo mažens į vaikų galvas imtos kalti naujos idėjos: vietoje meilės Tėvynei Lietuvai — brukama meilė plačiajai Tėvynei — Sovietų Sąjungai, kovotojai už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę įvardijami banditais, meilė savo kraštui, jo istorijai vadinama buržuaziniu nacionalizmu. Visa tai labai žeidė mokytojų ir moksleivių tautinius jausmus.

Jau pirmaisiais pokario, 1944—1945 mokslo metais, gimnazistus užklupo mobilizacija į Raudonąją armiją. Norėdami jos išvengti, jaunuoliai klastojo asmens dokumentus. Tačiau gimnazistų gudravimai dažnai išaiškėdavo, ir jie atsidurdavo naujokų ėmimo punktuose. Lietuvos jaunimas, netarnavęs rudiesiems okupantams — naciams, nenorėjo tarnauti ir raudoniesiems okupantams — bolševikams. Dalis gimnazistų, užuot tarnavę svetimoje kariuomenėje, išėjo į miškus. „Miškai pasipildė gimnazistais, — rašo Antanina Garmutė knygoje „Išėjo broliai“, — kai juos pradėjo imti į rusų kariuomenę“¹. Mokytojų ir moksleivių priešiniamaši sovietų tvarkai iškart pastebėjo uolūs komunistų partijos ir komjaunimo darbuotojai. Jie ėmė persekioti mokslei-

---

¹ A. Garmutė, *Išėjo broliai: Dokumentinės apybraižos*, Kaunas, 1990, p. 87.

vius ir tikrinti jų politines nuostatas, nepaklusniusius šalinti kaip „reakcionierius“ iš gimnazijų. Tačiau ir ši prievarta neįbaugino nei mokytojų, nei moksleivių. Jie rėmė pasipriešinimo sąjūdį. Gimnazijose ir progimnazijose partizanų iniciatyva buvo steigiamos moksleivių pagrindinės organizacijos, kurioms vadovavo mokytojai ir patys moksleiviai. Vien 1945 m. pirmajame pusmetyje NKGB institucijos išaiškino moksleivių pagrindines grupes Prienų, Ukmergės, Kėdainių, Leipalingio ir kitose gimnazijose².

Lietuvos mokytojų ir moksleivių antisovietines nuotaikas bei jų elgseną pirmiaisiais pokario metais akivaizdžiai atskleidžia čia publikuojami dokumentai, kurie saugomi Lietuvos valstybės centriname archyve (toliau — LVCA), Lietuvos visuomenės organizacijų archyve (toliau — LVOA) ir buvusiam KGB — Lietuvos ypatingajame archyve (toliau — LYA).

Praleidimai pažymėti laužtiniuose skliaustuose. Dokumentų kalba netaisyta.

1. Lietuvos KP(b) Kėdainių apskrities komiteto sekretoriaus V. Pletkaus raštas Lietuvos KP(b) CK sekretoriaus A. Sniečkaus padėjėjui M. Moskviniui apie Krakų gimnazijos mokytojų politines nuotaikas³.

Kėdainiai

1944 m. gruodžio 20 d.

LKP(b) CK sekretoriaus padėjėjui Drg. Moskviniui
1944.XII.20
Nr. 54

Dėl susidariusios padėties Krakų valsčiaus valst[ybinėje] gimnazijoje į raštą Nr. 946* pranešu.

Kad direktorius kol kas dar eina savo pareigas, jo pakeitimui parenkama kandidatūra. Dėl jo praeities ir darbo vokiečių okupacijos metu atiduota aiškinti Saugumo organams. Direktorius padėjėju, kuri buvo vienuolė, pakeista nauju. Mokytoja vienuolė, kuri organizavo mokykloje maldos kalbėjimą, atleista iš mokytojos pareigų. Mokiniai, kurie šmeižė komjaunuolius, vienas pašalintas iš mokyklos ir trims sumažintas elgesys. Mokinės komjaunuolės gražintos atgal į mokyklą ir šiuo laiku nebesiskundžia. Direktorius, pasak komsorgo, dabar jau imasi griežčiau su atstatymu padėties ir dabar padėtis gimnazijoje pasitaisė.

LKP(b) Kėdainių Apkomo sekretorius
Pletkus

² LLKJS CK 1945 m. informacija apie komjaunimo veiklą, LVOA, f. 4421, ap. 1, b. 39, l. 14.

* Koks šio rašto turinys, nepavyko nustatyti.

³ Lietuvos KP(b) Kėdainių apskrities komiteto sekretoriaus V. Pletkaus raštas..., mašinarštis, originalas, LVOA, f. 1771, ap. 8, b. 332, l. 55.

2. Kauno miesto liaudies švietimo skyriaus inspektoriaus A. Endzino 1945 m. balandžio mėn. raštas švietimo ministrui J. Žiugždai apie Utenos ir Zarasų apskričių gimnazijų moksleivių nuotaikas.⁴

Kaunas

1945 m. balandžio mėn.

Švietimo liaudies komisarui
drg. Žiugždai

Pranešimas
apie padėtį Utenos bei Zarasų apskrityse

Šiuo pranešu, kad komisaro pavaduotojos drg. Meškauskienės įsakymu š.m. balandžio 24—27 dienomis lankiausi Utenos bei Zarasų apskrityse, kur radau sekančią padėtį:

Utenos apskr. švietimo skyriaus vedėjo pranešimu, daugelis Utenos gimnazijos mokinių pateikė suklastotas gimimo metrikas, pagal kurias jie buvo atleisti nuo karinės prievolės. Susiradus metrikacijos knygas, šis apgavimas paaiškėjo. Be to, pas vieną šios gimnazijos mokinį buvo surasta slaptai išeinančio laikraštėlio pundas. Išaiškinti šiam įvykiui š.m. balandžio mėn. gimnazija buvo apsupta, iškrėsta ir suimta 12 mokinių, 5 mokiniai po tardymo buvo paleisti, septyniems, pas kuriuos nustatytos klastotos metrikos, pasiūlyta stot kariuomenėn arba jų reikalą teksią perduoti prokuratūrai. Mokiniai sutiko stot kariuomenėn ir buvo išvežti Vilniun, naujokų ėmimo* punktan. Suėmimo protestan iš Utenos berniukų bei mergaičių gimnazijų pašalino apie 30 mokinių, taip, kad berniukų gimnazijos aštuntoj klasėj teliko 3 mokiniai.

Neradus Utenoj karinio komisaro buvo sukviestas posėdis iš Utenos apskr. vykdomojo komiteto pirmininko drg. Palšio, LKP(b) apskrities komiteto antro sekretoriaus** ir Švietimo skyriaus vedėjo drg. Jesinevičiaus, kur nutarta visiems mokiniams nusiūsti raginimus grįžti mokyklon ir tęsti mokslą.

Apskrity normalus švietimo darbas neįmanomas dėl gaujų*** veiklos. Iš Anykščių valsčiaus mokyklų Utenon turėjo pasitraukti šeši mokytojai, iš Aluntos 2. Debeikių progimnazijos direktorius drg. Putrimas labai žiauriai pakartas ir išžudyta visa jo šeima. Anykščių gimnazijos 1 mokytojas ir 2 mokiniai nukauti valymo operacijoj miške. Trys šios gimnazijos mokytojai suimti, kaip įtariami turį ryšių su partizanais. 3 Tauragnų

* Turėtų būti: paskirstymo.

** Tekste pavardė nenurodyta.

*** Turimi galvoje partizanai.

⁴ Kauno miesto liaudies švietimo skyriaus inspektoriaus E. Endzino 1945 m. balandžio mėn. raštas..., mašinraštis, originalas, LVCA, f. R—762, ap. 6, b. 125, l. 85.

progimnazijos mokiniai pasišalino miškan. Susisiekimas su Molėtų valsčiaus mokyklom beveik neįmanomas. Šios sąlygos be galo apsunkino mokyklos darbą.

Tarp LKP(b) apskr. komiteto sekretoriaus, apskrities vykdomojo komiteto pirmininko ir Švietimo skyriaus vedėjo trūksta glaudaus bendradarbiavimo. Taip balandžio mėn. 27—28 dienomis pravestos gim[nazijos], progimnazijos direktorių, centrinių mokyklų bei pirkių-skaityklų vedėjų konferencijos dalyviams neparūpintos nakvynės bei maistas, dienotvarkė iš anksto neaptarta ir panašiai.

Pažadėta ateity glaudžiau dirbti, tokiu būdu bendromis jėgomis būsią nugalėti visi sunkumai.

Zarasų apskritis.

Zarasų apskrities liaudies švietimo skyriaus vedėjas, iškvietas iš pamokų gimnazijoje, atėjo uniformuotas su ginklu prie diržo. Vedėjas pats dėsto konstituciją. Jo pranešimu, kažin kas paleido Zarasuose gandą, kad esą po Utenos gimnazijos valymo, atėjusi Zarasų gimnazijai eilė ir iš jos visi mokiniai būsią išvežti. Tai esą rišama su Berlyno paėmimu. Šioms paskaloms patikėję iš gimnazijos pasišalino 50 mokinių. Direktorius ir mokytojai tai nesutrukdė. Š. m. balandžio 25 d. LKP(b) Zarasų apskrities komiteto sekretorius drg. Mėlynis asmeniškai pravedė gimnazijoje aiškinamąjį darbą, kurio pasekmėje balandžio 27 d. apie 30 mokinių grįžo į mokyklą. Trūko dar 20 mokinių.

Inspektorius A. Endzinas

3. NKGB Zarasų apskrities viršininko Grigorjevo 1945 m. liepos mėn. raštas SSRS NKVD—NKGB įgaliotiniui Lietuvai I. Tkačenkai apie moksleivių antisovietinę organizaciją Zarasuose⁵.

Zarasai
1945 liepos mėn.

Visiškai slaptai

SSRS NKVD—NKGB įgaliotiniui
Lietuvai generolui leitenantui drg. T k a č e n k a i
Vilnius

Š. m. liepos 7—13 buvo likviduota agentūrinė byla „Gimnazistai“. Pagal bylą areštuoti 8 žmonės, tarp jų:

1. Juodvalkis Albertas, Mykolo s., gim. 1914 m., kilęs ir gyvena Kalandiškių km., Degučių valsč., Zarasų apskr. Lietuvos TSR, lietuvis, išsilavinimas 4 pradinės mokyklos klasės, nepartinis, ūkininkas;

---

⁵ NKGB Zarasų apskrities viršininko Grigorjevo 1945 m. liepos mėn. raštas..., mašinraštis, originalas rusų k., LYA, f. 8, ap. 10, b. 26, l. 127—130.

2. Juodvalkis Jonas, Jono s., gim. 1926 m. Čikagoje, JAV, lietuvis, nepartinis, Zarasų gimnazijos VI-os klasės moksleivis;

3. Rutulis Vladas, Jono s., gim. 1927 m., kilęs ir gyvena Zarasuose, Lietuvos TSR, lietuvis, nepartinis, Zarasų gimnazijos VI-os klasės moksleivis;

4. Gaidys Leonas, Jono s., gim. 1920 m. Varniškių km., Dusetų valsč., Zarasų apskr., lietuvis, nepartinis, 1941 m. buvo kandidatu į VLKJS eiles, 1938—1939 m. priklausė Skautų jaunimo organizacijai, iki arešto dirbo Zarasų apskr. liaudies švietimo skyriaus inspektoriumi;

5. Žiemis Gediminas, Jono s., gim. 1927 m. Salako km., Salako valsč., Zarasų apskr., lietuvis, nepartinis, Zarasų gimnazijos VII-os klasės moksleivis;

6. Budris Algimantas Jonas, Jaronimo s., gim. 1928 m. Vilemų [k]m., Kauno apskr. Lietuvos TSR, lietuvis, nepartinis, Zarasų gimnazijos VII-os klasės moksleivis;

7. Apuokas Jonas, Balio s., gim. 1928 m. Voversių km., Dusetų valsč., Zarasų apskr. Lietuvos TSR, lietuvis, nepartinis, Zarasų gimnazijos VII—os klasės moksleivis;

8. Juodvalkytė Lauryna, Jono d., gim. 1924 m. JAV, lietuviė, nepartinė, Zarasų gimnazijos VIII-os klasės moksleivė.

Agentūrinis sekimas „Gimnazistai“ buvo pradėtas š.m. liepos mėnesį.

Agentūrinio sekimo metu buvo nustatyta, kad anksčiau išvardinti žmonės, būdami priešišškai nusiteikę valdžiai, juos supančių žmonių tarpe vedė antitarybinę agitaciją ir platino nelegalią antitarybinę literatūrą.

Tardymo metu nustatyta, kad patraukti atsakomybėn yra antitarybinės kariinės — sukilėlių organizacijos „Lietuvių tautos partizanų sąjunga“ („LLPS“)* dalyviai.

Areštuotas Juodvalkis Albertas š.m. liepos 24 d. tardymo metu parodė, kad jis yra antitarybinės organizacijos „LLPS“ dalyvis.

„Š.m. vasario pabaigoje ar kovo pradžioje (tikslios datos nepamenu) Utenos turguje sutikau savo pažįstamą Dūdėną Edvardą. Pokalbio metu Dūdėnas Edvardas man papasakojo, kad greitai turi baigtis karas tarp Rusijos ir Vokietijos, bet Anglija ir Amerika pradės karą su Rusija. Išvys rusų kariuomenę iš Vokietijos ir Lietuvos“.

Toliau Dūdėnas pareiškė, kad, kai prasidės Anglijos ir Amerikos karas su Rusija, lietuviai „partizanai“ /t.y. banditai/ pradės kovą prieš bolševikus ir, padedant Anglijai ir Amerikai, išvys juos iš Lietuvos ir atkurs „nepriklausomą“ Lietuvos valstybę.

---

* Čia ir toliau tekste paliekamas organizacijos iš rusų kalbos versto pavadinimo „Lietuvos liaudies partizanų sąjunga“ (Sojuz litovskich narodnych partizan) sutrumpinimas — LLPS.

Papasakojo, kad visi partizanai suvienyti į „Lietuvių tautos partizanų sąjungą“ („Sojuz litovskich narodnych partizan“) — LLPS, kuri ir turi vadovauti lietuvių partizanų kovai su bolševikais.

Dūdėnas Edvardas tuojau pat pasiūlė man stoti į šią organizaciją. Aš sutikau.

Dūdėnas Edvardas davė man slapyvardį „Kolovinė“, pasakė ir savo slapyvardį „Pušies kalnas“, rusiškai reiškia „Sosnovaja gora“.

Juodvalkis Albertas, Mykolo s. taip pat parodė, kad jis iš Dūdėno Edvardo iš Utenos pristatytus į Zarusus gavo nelegalius antitarybinius laikraščius „Laisvės kelias“ („Svobodnaja doroga“), „Lietuvos vienybės sąjungos laikraštis“ („Gazeta litovskovo sojuza jedinstva“).

„Dūdėnas Edvardas man davė užduotį platinti nelegalius antitarybinius laikraščius, kuriuos jis — Dūdėnas man pristatys. Mes susitarėme, kad Dūdėnas perduos „LLPS“ organizacijos leidžiamus laikraščius Utenos turguje, į kurį aš periodiškai turėsiu atvykti.

Dūdėnas Edvardas tuo kartu man davė nelegalaus antitarybinio laikraščio „Lietuvos vienybės sąjungos laikraštis“ vieną numerį ir pasiūlė jį išplatinti tarp patikimų žmonių“.

Ir toliau:

„Nelegalius antitarybinius laikraščius, kuriuos gavau iš Dūdėno Edvardo, aš atvežiau į Zarusus ir daviau skaityti savo pusbroliui — Juodvalkiui Jonui, Jono s., — Zarusų gimnazijos moksleiviui“.

/Iš kaltinamojo parodymu/ *

Tardytojo taip pat nustatyta, kad visi šioje byloje areštuoti asmenys gavo ir platino tarp gyventojų karinės — sukilėlių organizacijos „LLPS“ nelegaliai leidžiamus antitarybinius laikraščius.

Areštuotas Juodvalkis Jonas, Jono s., š.m. 16 ir 31 d. tardymo metu parodė:

„Nelegalius antitarybinius laikraščius aš gavau iš savo pusbrolio Juodvalkio Alberto.

... Pirmą nelegalaus laikraščio numerį iš Juodvalkio aš gavau 1945 m. kovo mėn., antrą numerį — balandžio, trečią — 1945 m. gegužės mėn.“

Ir toliau:

„... Šiuos laikraščius, sutikęs savo draugą Rutulį Vladą, daviau jam skaityti“.

Areštuota Juodvalkytė Lauryna, Jono d., prisipažino, kad gavo ir platino antitarybinius laikraščius:

„Atvažiuodamas į Zarusus Juodvalkis Albertas, Mykolo s., atveždavo ir davė man skaityti nelegalius laikraščius. Viso man Juodvalkis davė skaityti du numerius nelegalaus laikraščio. Tai buvo 1945 m. balandžio ir gegužės mėn., datos neatsimenu“.

---

* Kaip matyti iš teksto, kabutėmis išskirtus žodžius yra pasakęs Albertas Juodvalkis tardymo metu.

„Gautus laikraščius aš daviau skaityti savo draugei Žiemytei Valei, kuri su manimi mokėsi toje pačioje klasėje“.

Tardymą vedame taip, kad išaiškintumėme organizacijos vadovybę, nustatytume ir konfiskuotume spaustuvej.

Tai informuodami, prašome pranešti mums, ar areštuotųjų minima „Lietuvių tautos partizanų sąjunga“ yra ta pati „Lietuvos partizanų sąjunga“, dėl kurios turime Jūsų orientaciją, ar tai yra visiškai kita organizacija.

NKGB Zarasų AS viršininkas Kapitonas Grigorjevas

4. Ištrauka iš LKJS CK sekretoriaus J. Macevičiaus 1945 m. ataskaitos VLKJS CK apie respublikos moksleivių nuotaikas⁶.

Vilnius
1946 m.

VLKJS CK ataskaita
apie Lietuvos LKJS CK darbą 1945 m.

<...> Reikia pažymėti, kad antitarybinėje veikloje, kuri vedama mokykloje, nemenką vaidmenį vaidina dvasininkai, buvę gimnazijų religijos dėstytojai, vadinamieji kapelionai.

Pavyzdžiui, 1945 m. vasario 16 d. Rokiškio gimnazijos mokiniai ir kai kurie mokytojai prisiegė buržuazinės Lietuvos laikų trispalves vėliavėles. Matyt, ten yra susikūrusi dar neišaiškinta nelegali organizacija. Tam vadovauja kunigas Bujauskas (buvęs gimnazijos kapelionas), kuris bažnyčioje pamaldų metu pasisako prieš tarybų valdžią.

Rokiškio apskrityje keletą kartų buvo išleisti antitarybiniai lapeliai. Mažeikių apskrities Viekšnių gimnazijos mokytojas Apolskis ilgą laiką draudė mokiniams nešioti raudonas penkiakampes žvaigždutes ir dainuoti rusiškas dainas.

Mažeikių gimnazijos mokiniai pas kunigą (buvusį gimnazijos kapelioną) lanko religijos pamokas. Šiose pamokose jis agituoja, kad mokiniai nestotų į pionierių organizaciją, nes juos, įstojus į ją, vežtų į Rusiją. Jo agitacija neliko be pėdsakų — pastebimas išstojimas iš pionierių organizacijos. Gimnazijoje iš 20 pionierių liko 15.

Panašūs faktai yra ir Alytaus apskrityje. II gimnazijos mokytoja Auksenytė bandė atkalbėti mokinius nuo stojimo į komjaunimo ir pionierių organizacijas.

Raseinių apskrities Betygalos gimnazijoje buvo leidžiami antitarybiniai lapeliai. Šios operacijos vykdytojus išaiškino komjaunimo organizacija.

---

⁶ LKJS CK sekretoriaus J. Macevičiaus 1945 m. ataskaita VLKJS CK..., mašinraštis, originalas rusų k., *LVOA*, f. 4421, ap. 1, b. 19, l. 16—17.

Ukmergės apskrityje mokytojų seminarijoje gyvavo religinė organizacija „Gyvasis rožančius“, kurią sudarė moksleiviai ir vienas mokytojas.

Ne vienintelis atvejis, kai nacionalistiškai nusiteikę mokytojai savo priešiškas pažiūras perteikia moksleiviams dėstydami mokymo dalykus.

Rokiškio gimnazijos matematikos mokytojas pateikė mokiniams matematikos pavyzdžių, iš kurių turinio buvo aišku, kad lietuvis valstietis gyveno geriau prezidento Smetonos laikais, negu esant tarybų valdžiai. Toje pačioje mokykloje literatūros mokytoja penketais įvertino „rašinius“, kurių turinys buvo kontrrevoliucinis, ir, priešingai, mažino pažymius mokiniams už tarybinio turinio rašto darbus.

Kai kuriose gimnazijose nacionalistų įtaka tokia stipri, kad moksleiviai, įstoję į komjaunimą, bijo apie tai kalbėti savo mokslo draugams.

Vasario mėn. * LLKJS CK biuro posėdyje buvo aptartas klausimas apie Seinų apskrities mokyklų komisijos darbą. Rimtas ir pagrindinis komjaunimo organizacijų mokyklose trūkumas tas, kad jos silpnai dalyvavo pertvarkant mokyklą. Principingai ir atkakliai nepasisakė prieš nacionalistinį moksleivių požiūrį, tuo pačiu metu nepakankamai įjungė į masinį politinį darbą atsidavusius sovietų valdžiai moksleivius.

<...>

Lietuvos LKJS CK I sekretorius J. Macevičius

5. Lietuvos TSR švietimo ministerijos inspektoriaus J. Urbiečio 1946 m. spalio 1 d. pranešimas Švietimo ministerijos Pradinių ir vidurinių mokyklų valdybos viršininkui apie moksleivių šalinimą iš Lazdijų gimnazijos⁷.

Vilnius

1946 m. spalio 1 d.

LTSR Švietimo ministerijos Pradinių
ir vidurinių mokyklų valdybos viršininkui

Urbiečio Jono,
Pradinių ir vidurinių mokyklų
valdybos inspektorius,

Pranešimas

1946 m. rugsėjo mėn. nuo 26 dien/os/ ligi tų pat metų — spalio mėn. 5 d. buvau komandiruotas į Lazdijus ir į Marijampolę. Uždavinys buvo ištirti vietoje Lazdijų gimnazijos mokinių pašalinimo priežastis ir iš Lazdijų ir Marijampolės apskr.

---

* 1945 m.

⁷ Lietuvos TSR švietimo ministerijos inspektoriaus J. Urbiečio 1946 m. spalio 1 d. pranešimas..., mašinraštis, originalas, LVCA, f. R—762, ap. 6, b. 216, l. 108.

liaudies švietimo skyrių parvežti „žinias“ apie privalomojo mokymo įstatymo įvykdymą ir kt.

Tačiau pažymėtiems uždaviniams atlikti teko išbūti komandiruotėje nuo rugsėjo 26 d. ligi to pat mėn. 30 d. imtinai.

Lazdijų gimnazijos direktorius Stanulis Albinas, 1943 m. išklause Teisių fakultetą Vilniuje, bet diplomo neturi, mokytojauja treči metai. Gimnazijoje nėra nė vieno mokytojo su aukštuoju mokslu. Iš viso gimnazijoje 19 mokytojų ir 414 mokinių. Aštuntoje klasėje šiuo metu 25 mokiniai.

Patirta, kad buvo sudaryta komisija mokiniams iš gimnazijos pašalinti iš šių asmenų: 1) Lazdijų apskr. liaudies švietimo skyriaus vedėjo Kučinsko Antano, 2) gimnazijos direktoriaus Stanulio Albino, 3) apskrities komjaunimo sekretoriaus Zauerio, 4) VKP(b) — Lazdijų apskrities komiteto atstovo Zubovo ir 5) vietos gimnazijos komsorgo, septintos klasės mokinio, Ridzausko Juozo. Minėta komisija individualiai apklausinėjo ir po to pašalino 42 mokinius. Iš pašalintųjų vėliau trys buvo atgal priimti į gimnaziją. 39 mokiniai pašalinti iš gimnazijos visiškai. Direktorius Stanulis pareiškė, kad po apklausinėjimo, jis gavęs iš apskr. komjaunimo sekretoriaus sąrašą 42 mokinių, pradėdant nuo trečios klasės, ir žodžiu pareiškimą, kad per 24 valandas sąrašė pažymėti mokiniai privalo būti pašalinti. Direktorius paskaitė mokiniams šalinamųjų mokinių sąrašą ir paprašė apleisti mokyklą. Man paklausus direktoriaus apie tą mokinių kalbę, jis pareiškė, kad pašalinti mokiniai mokyklos drausmei nenusižengė.

Iš VKP(b) Lazdijų apskrities komiteto sekretoriaus Grigoriaus Jurgio buvo patirta tas pats, kad pašalinta iš Lazdijų gimnazijos 42 mokiniai ir kad trys mokiniai buvo pašalinti per klaidą. 39 mokiniai pašalinti kaip reakcionieriai, kurie arba patys dalyvavo reakcionieriškame darbe, arba jų tėvai ir broliai esą banditai ar palaiko banditus jų banditiniame veikime. Sekretorius Grigorius pareiškė, kad komisija pašalinti mokinius buvo sudaryta jo, Grigoriaus, pastangomis kartu su kitais Lazdijų apskrities partiniais darbuotojais ir kad pašalintieji mokiniai jokiū būdu negali būti grąžinti į gimnaziją.

Dar, be to, pareiškė Grigorius, kad tokiu pat būdu ir dėl tų pat priežasčių iš Leipalingio gimnazijos pašalinti 36 mokiniai. Pašalintųjų iš Leipalingio gimnazijos mokinių sąrašo nepavyko gauti. Visų pašalintų iš gimnazijos mokinių kaltės įrodymus esą galima bus gauti, jeigu bus reikalas, per jį, sekretorių Grigorių. Grigorius pareiškė, kad jis pasiūlė teisingai, padėdamas organizuoti tokią komisiją, kuri valo mokyklas nuo reakcionierių.

II. Aplankius Marijampolės apskrities liaudies švietimo skyrių, rasta, kad skyriaus vedėjas yra Vosylius Jonas. Minėtas švietimo skyriaus vedėjas suteikė reikiamas žinias ir įdavė jas parvežti Švietimo ministerijon. Būdamas Marijampolėje,

aplankiau pirmą gimnaziją, kur direktorius Kirklys Jonas. Ten dalyvavau VII-oje klasėje rusų kalbos ir VIII-oje klasėje istorijos pamokose. Istoriją VIII-oje klasėje dėsto Naujokas Juozas, teisininkas. Iš pamokos dėstymo buvo pastebėta, kad mokytojas silpnokai pasirengęs pamokai. Mokytojui iššaukus mokinį atsakyti pamoką apie Raziną, gavosi toks įspūdis, kad Razinas buvo „visokių gėrybių“ plėšikas. Atrodė, kad mokiniai mažai susivokia apie tikrą Razino veikimą ir jo reikšmę istorijoje.

Pradinių ir Vidurinių Mokyklų Valdybos Inspektorius
Urbietis

Vilnius. 1946 m. spalio mėn. 1 d.